

بسمه تعالی

پیش درآمدی بر فرهنگ سازی در عرصه سلامت

در این چند دقیقه تصدیق، به محضر اساتید بزرگوار، درس پس می‌دهم. این درس را با بیان چند مقدمه و پیش فرض بدیهی آغاز می‌کنم:

مقدمه اول

به همان اندازه که اکتشاف و تولید دانش برای انسان‌ها و جوامع انسانی، مهم، حیاتی و ضروری است، "فرآوری" و بهره‌برداری از آن نیز، مهم، ضروری و حیاتی است! اصولاً، اکتشاف بدون بهره‌برداری معنا ندارد! پوچ است و لغو و بیهوده! بهره‌برداری، هدف و نتیجه اکتشاف است!

مقدمه و پیش فرض دوم

دین، دانش، هنر، ارزش‌ها و باورها، "فرهنگ" را تشکیل می‌دهند اما "فرهنگ سازی" یعنی تلاش روشمند و نظام یافته برای ابلاغ، ترویج، آموزش، فنآوری، فرآوری و بهره‌برداری از فرهنگ: "دین و دانش و هنر" فرهنگ و فرهنگ سازی، دو بال مکمل یکدیگر هستند که پرواز یکی بدون دیگری، نه ممکن است و نه متصور! هر یک بدون دیگری، پوچ و بی معناست! فرهنگ، بدون فرهنگ سازی مثل گوهر درخشان و شب تاب است اما در پستوی تاریک خانه‌ها!

مقدمه و پیش فرض سوم

این ضرورت عقلی و بدیهی میان فرهنگ و فرهنگ سازی را ادیان و انبیاء الهی تایید و تاکید کرده‌اند. ادیان الهی از یکسو دانش و هنر آسمانی و در یک کلام، "فرهنگ و حیانی" را برای بشریت به ارمغان آورده‌اند:

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ "علق، ۵"
وَيُعَلِّمُكُمُ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ "بقره، ۱۵۱"
قُلْ صَدَقَ اللَّهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا "آل عمران، ۹۵"

و از سوی دیگر، بر ضرورت و لزوم فرهنگ سازی (ابلاغ، ترویج، تبلیغ و آموزش و...) تاکید کرده است:

الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ
وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا "احزاب، ۳۹"

فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ "توبه، ۱۲۲"
بلکه در آیات بسیاری، پا را از این، فراتر گذاشته و "تنها" وظیفه و رسالت انبیاء الهی را "ابلاغ"، تبلیغ و "فرهنگ سازی" معرفی کرده است:

فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ "رعد، ۴۰"

فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَيَّ رَسُولَنَا الْبَلَّغُ الْمُبِينُ "مائده، ۹۲"

وَمَا عَلَيَّ الرَّسُولُ إِلَّا الْبَلَّغُ الْمُبِينُ "عنكبوت، ۱۸"

فَهَلْ عَلَيَّ الرَّسُلُ إِلَّا الْبَلَّغُ الْمُبِينُ "نحل، ۳۵"

یعنی ای پیامبران الهی، دانش و حیانی و هنر آسمانی و فرهنگ الهی را که ما، آماده و مدون، به شما تحویل می‌دهیم پس کار شما، "فقط" ابلاغ و تبلیغ و فرهنگ سازی است.

مقدمه و پیش فرض چهارم

در دنیای مدرن معاصر بویژه در کشورهای غربی، فرهنگ سازی، جامعه پذیری، جریان سازی، اطلاع رسانی، تبلیغات، آموزش و پرورش و... هم پای اکتشافات و پیشرفت‌های علمی و هنری پیش رفته بلکه در این بُعد، چندین برابر، سرمایه گذاری های کلان صورت گرفته است!

سرمایه گذاری کشورهای غربی در حوزه رسانه، ارتباطات، اطلاع رسانی، تبلیغات، جریان سازی، گفتمان سازی و فرهنگ سازی بسیار هنگفت و کم نظیر بلکه "بی نظیر" است و در عین حال کاملاً علمی و تخصصی می‌باشد.

به بیان دیگر سطره و سلطه علمی و فرهنگی غرب بر جهان پیرامون و گسترش چشمگیر و نهادینه ارزش‌ها و هنجارهای آن‌ها، یکی هم به علت مطالعه، برنامه ریزی و سرمایه گذاری هنگفت و موثر آنان در عرصه فرهنگ سازی و رسانه است!

بزرگترین رسانه‌ها و شبکه‌های خبری و موسسات و مراکز آموزشی، ترویجی و تبلیغاتی دنیا، به نام آن‌ها ثبت شده و در کسری از ثانیه محتواها و پیام‌های آن‌ها، تمام جهان حقیقی و فضای مجازی را درمی‌نوردد و به گفتمان غالب تبدیل می‌کند.

این کشورها، به یمن همین سرمایه گذاری و برنامه ریزی علمی و هوشمندانه در عرصه فرهنگ سازی، جریان سازی و گفتمان سازی، گلوگاه و گردنه گفتمان‌های غالب معاصر را در انحصار خود دارند.

آسیب شناسی فرهنگ سازی سلامت در ایران معاصر

۱. نگاه عامیانه و سرمایه گذاری حداقلی

به رغم همه تاکیدها و توصیه‌های دینی و حیانی و نیز اهتمام و سرمایه گذاری دنیای معاصر اما در جامعه ما، عموماً و در عرصه سلامت، خصوصاً به "فرهنگ سازی" به عنوان مقوله‌ای کاملاً علمی و تخصصی و راهبردی توجه نمی‌شود!!

امری ساده، بسیط و بی اهمیت که نیاز به دانش، حمایت و بودجه ویژه ندارد و "همه"، تاکید می‌کنم "همه" می‌توانند در باره آن اظهار نظر کرده و ورود نمایند!!

آسیب بزرگ حوزه سلامت ما، در عرصه فرهنگ سازی، عدم اهتمام و توجه علمی و تخصصی به این عرصه کاملاً تخصصی و راهبردی و عدم حمایت‌های مادی و معنوی است یعنی این مقوله در جامعه ما

یا چوب و تیر و ترکش بی توجهی و کم لطفی را می‌خورد و با توجهات و تدابیر غیر علمی و غیر تخصصی را!!

به اندازه‌ای که در حوزه سلامت و پژوهش و تولید دانش سرمایه گذاری کرده و پیشرفت داشته‌ایم، در حوزه فرهنگ سازی و ابلاغ و ترویج فرهنگ سلامت، برنامه‌ریزی و سرمایه گذاری و هزینه نکرده‌ایم!

مقوله فرهنگ سازی سلامت و "پیوست" های فرهنگی سلامت مانند "کبریت احمر" نادر و نایاب است. برای مثال "سفیران هدایت" داریم

اما "سفیران سلامت"، نه!!

سلبریتی هنری، ورزشی، سینمایی، موسیقی داریم اما افتخارات و مفاخر دینی و ملی ما مثل مرحوم دکتر شیبانی و صدها نفر همچون او، در کنج عزلت و گمنامی فراموش شده و می‌میرند!!

مدرسه های ما، زنگ ورزش دارد، معلم ورزش دارد، زنگ سلامت اما، نه!! معلم سلامت، نه!!

شبکه بازار در رسانه ملی داریم اما شبکه سلامت هم در حقیقت به شبکه بازار تبدیل شده است!!

در مدرسه ها، گاه و بیگاه بهداشت دهان و دندان و ناخن آموزش داده می‌شود اما بهداشت و سلامت روح و جان، نه!

از این منظر، ورود تخصصی فرهنگستان علوم پزشکی به عرصه ضروری، راهبردی و فراموش شده فرهنگ سازی سلامت، بسیار هوشمندانه، راهبردی، مبارک و بهنگام است و باید آن را به فال نیک گرفت.

شاید یکی از اولین گام‌ها، در مسیر مواجهه تخصصی با مقوله فرهنگ سازی، تشکیل لجنه ای جامع متشکل از

صاحب نظران و سرآمدان عرصه دین، فرهنگ، هنر، سلامت،

رسانه، ارتباطات، تبلیغات، آموزش و پرورش می‌باشد.

۲. تصحیح و اصلاح یک خطای شناختی مبنایی در عرصه سلامت

ما، معمولا برای دیدن خود، به آئینه نگاه می‌کنیم!

تصویر و تصور غالب و رایج ما از "من" یا "خود"، همین پیکر مادی است!

همین خطای شناختی، در تعریف از من و خود حقیقی موجب شده این خشت کج

تا ثریا، کج بالا برود! و همه عمر و سرمایه و تلاش ما، برای خوراک و پوشاک و زیبایی و لذت همین من، هزینه بشود!

این من غیر واقعی و ناقص، آن قدر بزرگ و فربه شده است که عرصه را بر من و خود حقیقی، بر جان و قلب و روح ما تنگ کرده و آن را محو و پنهان کرده است!

در دنیای مادی و مدرن غرب تا همین دهه‌های اخیر، بر اساس همین تلقی رایج و خطای شناختی راهبردی، بعد سلامت جسمی، روز به روز

فربه تر شد و معرفه النفس و سلامت معنوی فراموش شده و به محاق رفت!

فرهنگستان علوم پزشکی، در آغاز این راه بلند و مبارکی که هوشمندانه و مومنانه برای پایه ریزی فرهنگ سازی سلامت برگزیده است باید

جامع، همه سونگر و

مبتنی بر بوم دینی و فرهنگ و حیانی ما گام بردارد و سلامت معنوی را، سلامت روح و جان را نیز هم سنگ و همراه و هم‌نوا با سلامت جسمی

بلکه بیش‌تر و بالاتر به صحنه آورده و احیاء و گسترش و نهادینه نماید.

چند راهکار و توصیه موثر برای فرهنگ سازی از منظر آموزه‌های وحی

هر فرد و نهاد و از جمله فرهنگستان که عزم خود را برای ورود علمی و تخصصی

به مقوله راهبردی فرهنگ سازی سلامت جزم کرده و اسب همت خویش را زین کرده، جا دارد و سزاوار است که

این توصیه‌ها و راهکارهای قرآنی و وحیانی را وجه نظر خود قرار دهد:

۱. تقویت و تحکیم خانواده و احیای جایگاه والدین

خانواده از کهن‌ترین، گسترده‌ترین، مفیدترین و پرکارترین نهادهای اجتماعی است که با وجود گذر زمان و همه فرازها و نشیب‌های تاریخی و مرگ و تحولات اساسی دیگر سامانه‌های زندگی اما همچنان پرچم آن در اهتزاز است .

از منظر دین و هم علوم جدید و قدیم برای تضمین تربیت، رشد و جامعه پذیری انسان‌ها، هیچ تکیه‌گاهی، بالاتر از خانواده و هیچ معلم و آموزگاری، امین‌تر، مهربان‌تر، دلسوزتر و آگاه‌تر از پدر و مادر وجود ندارد !

شاید به همین دلیل ادیان الهی و به ویژه اسلام، نه تنها بر ضرورت و جایگاه ممتاز خانواده در زیست انسانی تاکید کرده‌اند بلکه جایگاه و مقام پدر و مادر را در حد "خداوندگاری" بالا برده‌اند:

و اذ اخذنا میثاق بنی اسرائیل لاتعبدون الا الله و بالوالدین احسانا "بقره، ۸۴"

واعبدوا الله و لاتشركوا به شیئا و بالوالدین احسانا "نساء، ۳۶"

و قضی ربک ألا تعبدوا الا اياه و بالوالدین احسانا اما یبْلُغَنَّ عندک الکبر احدھما او کِلَاهُمَا فلاتقل لھما أفٍ و لاتنھرما و قل لھما قولاً کریماً، و اخفض لھما حناح الذل من الرحمه و قل رب ارحمھما کما ربیبانی صغیراً "اسراء، ۲۳ و ۲۴"

أن اشکر لی و لوالدیک الی المصیر

"لقمان، ۱۴"

و وصینا الانسان بوالدیه حسنا "عنکبوت، ۸"

از دوران مدرنیته تاکنون، همواره از اقتدار خانواده و حریم و حرمت والدین کاسته شده و در نتیجه، سلامت انسانها و جوامع انسانی بویژه سلامت معنوی آنها با چالش‌ها و بحران‌های جدی مواجه شده است و شمار و تنوع و عمق آنها نیز گسترش یافته است .

آن جایگاه و حرمت اصیل و تاریخی، در ایران و جهان معاصر سوگمندانه همچنان رو به کاهش و فروپاشی است !

بی شک یکی از راه‌ها و راهکارهای اساسی، راهبردی و گریزناپذیر برای فرهنگ سازی سلامت تقویت بنیان خانواده و احیای نقش و جایگاه والدین است.

فرهنگ سازی سلامت بدون رکن رکن خانواده و والدین نه ممکن است و نه متصور !

بر همین اساس، فرهنگستان علوم پزشکی برای فرهنگ سازی سلامت می‌بایست در مسیر احیاء، تقویت خانواده، نقش والدین و ازدواج گام بردارد و آن را در کانون توجهات خود قرار دهد.

۲. تقویت و تحکیم نهاد تعلیم و تربیت

آموزش و پرورش، در کنار نهاد خانواده از کهن‌ترین، مفیدترین و پرکارکردترین نهادهای اجتماعی در عرصه تعلیم و تربیت انسان‌ها و جامعه پذیرای و فرهنگ‌سازی می‌باشد. خداوند متعال نیز همواره دین و آیین خود را از مسیر سرمایه‌گذاری در عرصه تعلیم و تربیت تبلیغ و ترویج و فرهنگ‌سازی کرده است.

از این منظر، خداوند دادار بنیانگذار نهاد آموزش و پرورش و انبیاء و پیامبران الهی اولین معلمان و آموزگاران بشر محسوب می‌شوند:

كما ارسلنا فيكم رسولا منكم يتلوا عليكم آياتنا و يذكركم و يعلمكم الكتاب و الحكمة "بقره، ۱۵۲"

مقوله سلامت نیز از این قاعده مستثنی نیست و برای فرهنگ‌سازی جامع و ماندگار به حضور موثر در عرصه آموزش و پرورش نیازمند است. سوگمندان باید اعتراف کرد سلامت و فرهنگ سلامت به ویژه سلامت روحی و معنوی در ساختار آموزشی ما غایب است. بی شک برای فرهنگ‌سازی و تقویت و ارتقای فرهنگ سلامت، مدارس و مراکز آموزشی کشور در کنار زنگ هنر و زنگ ورزش به "زنگ سلامت"، "معلم سلامت"، "کتاب سلامت" و "پیشاهنگان" و مروجان سلامت به شدت نیازمند است.

۳. اهتمام به الگوها و گروه‌های مرجع در جامعه دینی

از منظر دین و نیز علوم جدید الگوها، شخصیت‌ها، گروه‌های "مرجع" و هنجارفرست از عوامل اساسی و سرنوشت‌ساز در فرهنگ‌سازی و جریان‌سازی فرهنگی محسوب می‌شوند.

تاثیر این شخصیت‌ها و گروه‌ها به اندازه‌ای است که از قهرمانان و اسطوره‌های یک قوم یا ملت می‌توان از باورها و ارزش‌ها و اخلاق و هویت آنان پرده برداشت و مطلع شد.

بر همین اساس با تغییر و تحول در الگوها، قهرمانان و گروه‌های مرجع می‌توان نظام ارزشی یک جامعه را تغییر داد و متحول کرد. به دلیل همین وابستگی و پیوستگی میان الگوها و باورها و ارزش‌های اجتماعی، ادیان و انبیاء الهی بویژه قرآن کریم تفصیلاً و مکرراً در بیش از "یک سوم" آیات به سرگذشت و عبرت‌های تاریخی شخصیت‌ها و گروه‌های مرجع پرداخته و نسبت به نقش حتمی و انکارناپذیر آنان در خوشبختی و شوربختی اقوام و ملت‌ها هشدار و زنگار داده است:

و جعلناهم أئمةً يهدون بأمرنا "انبیاء، ۷۳"

وجعلناهم أئمةً يدعون الى النار. "قصص، ۴۱"

از منظر الهی نقش آفرینی و تاثیرگذار شخصیت‌ها و گروه‌های مرجع در فرهنگ‌سازی و هویت جمعی آن قدر حتمی و قطعی است که می‌فرماید در روز قیامت، هر قومی با

شخصیت‌ها و مراجع خود محشور می‌شود:

یوم ندعوا كل أناس بامامهم "اسراء، ۷۱"

و قالوا ربنا اطلعنا سادتنا و کبرائنا فأضلونا السببلا "احزاب، ۶۷"

به همین دلیل قرآن کریم در بیش از صدها آیه تلاش کرده است انبیاء، اوصیاء، صلحاء و شهداء را به عنوان الگوها و گروه مرجع ترویج و تثبیت کند.

حضرات آدم، نوح، ابراهیم، اسماعیل،

اسحاق، یعقوب، یوسف، داود، سلیمان، ایوب، یونس، موسی، عیسی، مریم، آسیه و در نهایت محمد مصطفی «علیهم السلام» شخصیت هایی پیشنهادی قرآن
برای قهرمانان و گروه مرجع جامعه دینی و دینداران می باشند:

وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ ۗ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا ۗ قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي ۗ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ
“بقره، ۱۲۴”

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ “قلم، ۴”

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا “احزاب، ۲۱”

قرن ها بعد از اسلام و نزول قرآن، شماری از جامعه شناسان و روانشناسان اجتماعی در غرب مانند استوفر، مرتن، کولی، کسامنر، هربرت مید و هایمن در سالهای ۱۹۴۰ تا ۱۹۶۰ میلادی بحث “گروه مرجع” و نقش کم نظیر آن را در تحولات اجتماعی را مطرح کردند و این افتخار را در تاریخ علم به نام خود ثبت کردند !!!
سوگمندان باورها و ارزش های انسانی و اخلاقی و سلامت معنوی بشریت در جهان امروز، در اسارت مرجعیت شخصیت ها و قهرمانان فاسد و مبتذل هالیوود و بنگاه های تبلیغاتی غرب است و هر روز بیش از پیش به قهقرا می رود.
جامعه، ارزش ها و دفرهنگ کنونی ما نیز از تاخت و تاز سلبریتی ها در امان نبوده و نیست.
فرهنگستان و نهادهای مسوول کشور برای فرهنگ سازی سلامت و تضمین و تثبیت فرهنگ سلامت و سلامت معنوی باید گلوگاه و گردنه راهبردی الگوهای جامعه را مستمرا رصد و نظارت کرده و از گسترش و رواج قارچ گونه سلبریتی ها و الگوهای بد جلوگیری کرده و تلاش نمایند تا مفاخر علمی و دینی و فرهنگی از محاق خارج شده و بر تخت مرجعیت بنشینند.

۴. سفیران سلامت

تبلیغ چهره به چهره، از روش ها و شیوه های تبلیغی کهن در جوامع انسانی محسوب می شود.
امروزه با وجود تحولات اساسی در شیوه ها و روش ها و ابزار تبلیغ و توسعه و رشد چشمگیر آن ها اما با این وجود هنوز تبلیغ چهره به چهره به دلیل ویژگی های ممتاز حتی در جوامع مدرن، به حیات خود ادامه می دهد.
خداوند متعال از دیرباز، همین روش را برگزیده و پیامبران الهی را برای فرهنگ سازی و تبلیغ و ترویج دین مبعوث فرموده است:

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ “حدید، ۲۵”

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ “توبه، ۱۲۸”

رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا “نساء، ۱۶۵”

خداوند متعال حتی در بعضی از آیات از جامعه دینی موکدا خواسته از این روش برای فرهنگ سازی دینی استفاده نمایند:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَآفَّةً ۚ فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ۚ توبه،
”۱۲۲“

در دنیایی که سازمان ملل، یونسکو و دیگر سازمان‌های جهانی و منطقه‌ای با تکیه بر توصیه‌های دینی و تجارب بشری، سفیرانی را از میان اقشار مختلف برای جریان‌سازی و فرهنگ‌سازی انتخاب و اعزام می‌کنند چرا فرهنگستان و دیگر مراکز و نهادهای سلامت از این روش برای فرهنگ‌سازی سلامت استفاده نکنند؟

به نظر می‌رسد بسیار لازم و ضروری است که در کنار طرح “سفیران هدایت” لازم است مبلغان و سفیرانی از میان اقشار مختلف برای تبلیغ فرهنگ سلامت برگزیده و آموزش داده و اعزام شوند و “شبکه ملی سفیران سلامت” طراحی و پایه‌گذاری شود.

این‌ها، همه که گفته شد، تنها بخشی کوچک از راهکارهای قرآنی برای جریان‌سازی فرهنگی و فرهنگ‌سازی است. بررسی و تبیین دیگر راهکارها مانند “کتاب و فرهنگ مکتوب”، “تکرار و تذکار” پیام‌های کوتاه و هشداردهنده “انذار و تبشیر”، “امر بمعروف و نهی از منکر” و نیز مبحث مهم “مراحل فرهنگ‌سازی”، فرصت و مجال دیگری را می‌طلبد.

و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین